PREFERENCE UČITELŮ PŘI VYUČOVÁNÍ MANUÁLNÍCH DOVEDNOSTÍ NA 1. STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY

PREFERENCE FOR TEACHING TEACHERS MANUAL SKILLS ON THE FIRST GRADE ELEMENTARY SCHOOL

Petra PERLOVÁ

Resumé
Tento příspěvek je zaměřen na rozvíjení kompetencí učitelů primárního vzdělávání pro řízení učení žáků ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce. Jedná se o kompetence a didaktické strategie, které byly voleny z hlediska preferovaných metod a forem výuky. Pomocí Q-metodologie byly zjištěny postoje učitelů k metodám a formám výuky pracovních činností na 1. stupni základních škol v Ústeckém kraji, ze kterých byly vyvozeny statistické závěry.

Abstract
This contribution is focused on developing the skills of teachers in primary education for the management of pupils' learning in the educational area Man and the world of work. These are skills and teaching strategies that have been selected in terms of the preferred methods and forms of teaching. Using Q-methodology were identified teachers' attitudes to teaching methods and forms of work activities on the 1st upper primary schools in region from which they were derived statistical conclusions.

ÚVOD

Pod pojmem dovednost si můžeme představit učením získaný sklon potřebný pro vykonávání určité činnosti. Jestli si jedinec osvojil určité dovednosti znamená to, že se naučil co má dělat a jak to má dělat. Motorika se dělí na hrubou, při které se aktivují skupiny velkých svalů (skákání, stání, běh, lezení atd.) a jemnou, která je zajišťována aktivitou drobných svalů. Tyto drobné svaly nám umožňují pohyby rukou (uchopování, manipulaci s drobnými předměty), ale i aktivitu mluvidel, mimika, psaní a zrakovou zpětnou vazbu. Všechny tyto funkce jsou významnými faktory při výchově, vzdělání, řemeslných zaměstnání, ale jsou důležité např. i při práci chirurga, umělce a dalších.
Článek je postaven na studentském projektu, který byl řešen na pedagogické fakultě Univerzity J. E. Purkyně. Cílem tohoto projektu bylo vytvořit vzdělávací strategie z hlediska metod a forem vyučování, které jsou užívané učiteli ve školní praxi pro výuku praktických předmětů v tematické oblasti Člověk a svět práce dle RVP ZV. Analyticko-srovnávacím způsobem byly metody a formy výuky manuálních dovedností v předmětu pracovní výchova na 1. stupni ZŠ klasifikovány ve vztahu k jejich účinku na dovednosti žáků.

ÚVOD

Hlavním cílem našeho projektu je vytvoření vzdělávací strategie pro výuku praktických předmětů v tematické oblasti Člověk a svět práce RVP ZV s důrazem na rozvoj psychomotorických dovedností. Speciální pozornost je věnována projektovému vyučování a jeho postavení v rámci vyučovacích metod. Projekt je realizován v součinnosti studentů a učitelů PF UJEP v Ústí nad Labem a vybraných učitelů 1. stupně ZŠ v Ústeckém kraji.

Mezi dílčí cíle patří:

- zjištění těchto preferencí v oblasti metod a forem u celého výzkumného vzorku učitelů,
- zjištění skupin učitelů se stejným nebo podobným názorem na užívání metod a forem ve výuce manuálních dovedností,
- zjištění statisticky významných rozdílů mezi názory jednotlivých skupin na jednotlivé metody a formy,
- zjištění statisticky významných rozdílů v pohledu na projektové vyučování.

Q-METEDOLOGIE

K získání výzkumných dat o používaných metodách a formách výuky byla zvolena Q-metodologie. Uvedená metoda umožňuje nejen zjištění absolutních hodnot zkoumaných proměnných, ale je rovněž efektivní metodou pro statistické zpracování a hledání podobností v názorech u zkoumaného vzorku učitelů.

V námi uváděném výzkumu bylo použito celkem 60 popisných karet. Všechny karty krátkým heslem vyjadřovaly charakteristiku šedesáti různých metod a forem výuky užívaných při výuce manuálních dovedností. Q-typy byly navrženy řešiteli projektu a prakticky ověřeny v průběhu pilotáže u skupiny osmi učitelů. Učitelům byla položena otázka: *"Při výuce manuálních dovedností v předmětu pracovní činnosti preferuji/nepreferuji následující metody a formy výuky"*.

Při výzkumu bylo požadováno, aby zkoumané osoby popisné karty rozdělili podle významu do 11 skupin od nejdůležitější po méně důležitou.

Výzkumného šetření se zúčastnilo 42 učitelů 1.stupně ZŠ z Ústeckého kraje. Doba, v níž mohli řešitelé třídit karty do skupin, byla omezena. Nejprve bylo použito ukazatelů popisné statistiky, vyčísleny byly aritmetické průměry, kterých jednotlivě Q-typy dosáhly a směrodatná odchylka s.

CELKOVÉ VÝSLEDKY

Metody a formy, které učitelé považují za nejdůležitější při vlastní výuce manuálních dovedností jsou uvedeny v tabulce 1. Je překvapivé, že z hlediska zkoumaného problému je možné považovat umístění dialogických a motivačních metod před metodami přímo souvisejícími s manuálními činnostmi, i když relativně velké směrodatná odchylka vypovídá o větších rozdílech v názoru na důležitost těchto Q-typů.

Pořadí	ø	σ	Q-typ
1	**7,3**	**2,2**	**Q33 motivační rozhovor**
2	**7,0**	**2,5**	**Q14 demonstrace praktické činnosti učitelem (např. pracovního postupu)**
3	**7,0**	**2,4**	**Q21 motivační demonstrace**
4	**7,0**	**2,1**	**Q31 motivační vyprávění**
5	**6,8**	**2,0**	**Q34 dialog (komunikace učitele, žáků a žáků navzájem)**
6	**6,6**	**2,1**	**Q32 rozhovor (komunikace učitele a žáků)**

Tabulka 1. Celkově preferované Q-typy

K diferencovanému exaktnímu posouzení těsnosti vztahů mezi tříděním jednotlivých osob bylo využito Pearsonova korelačního koeficientu. Koeficienty korelace byly vypočítány pro všechny možné dvojice zkoumaných osob a výsledky byly zapsány do korelační matice, jež pro její obsáhlost není možné uvést, avšak výřez z ní je uveden (tab. 2).

Již z ní byla zřejmá podobnost názorů u dvou skupin – shluků respondentů, projevující

se poměrně velkou hodnotou korelačního koeficientu. Metoda k-průměrů přinesla přesnější určení těchto skupin z hlediska jejich zástupců, kdy početnější skupina nazvaná X má 19 respondentů a v méně početných skupinách Y bylo zjištěno 12 respondentů a Z bylo zjištěno 11 učitelů.

Respondenti skupiny X preferují ve výuce manuálních dovedností hlavně nácvik pracovních činností po instruktáži učitele, za významné považují demonstraci praktické činnosti i finálního výrobku. Důležitá je motivace žáka učitelem a z hlediska forem výuky dávají přednost frontální výuce (tabulka 2).

Respondenti skupiny Y upřednostňují některé moderní metody (např. brainstorming), projektové a problémové vyučování, ale i metody situační a simulační. Motivují v první řadě prostřednictvím rozhovoru a z hlediska forem preferují vyučování skupinové (tabulka 3).

Respondenti skupiny Z preferují při výuce manuálních dovedností samostatnou práci žáků doprovázenou činnostmi učitele. Hodinu pracovních činností motivují dialogickými metodami a vyučují frontálně (tabulka 4).

Pořadí	ø	σ	Q-typ
1	**8,7**	**1,5**	**Q21 motivační demonstrace**
2	**8,6**	**1,1**	**Q14 demonstrace praktické činnosti učitelem (např. pracovního postupu)**
3	**7,7**	**2,3**	**Q33 motivační rozhovor**
4	**7,5**	**2,0**	**Q31 motivační vyprávění**
5	**7,2**	**1,6**	**Q15 demonstrace hotových výrobků**
6	**7,1**	**1,7**	**Q30 vyprávění (poutavé sdělování příběhů týkajících se tématu)**

Tabulka 2. Pořadí preference Q-typů dle průměrných hodnot v clusteru X

Pořadí	ø	σ	Q-typ
1	**7,8**	**2,0**	**Q35 diskuze (rozhovor učitele, žáků a žáků navzájem, za účelem obhájení názoru)**
2	**7,6**	**1,8**	**Q33 motivační rozhovor**
3	**7,1**	**2,0**	**Q56 skupinové vyučování**
4	**7,0**	**2,2**	**Q9 projekt, kdy žáci navrhují celkový postup řešení a dílčí kroky řeší bez pomoci učitele**
5	**6,9**	**1,7**	**Q7 projekt, kdy žáci navrhují celkový postup řešení a dílčí kroky instruuje učitel**
6	**6,9**	**1,6**	**Q34 dialog (komunikace učitele, žáků a žáků navzájem)**

Tabulka 3. Pořadí preference Q-typů dle průměrných hodnot v clusteru Y

Pořadí	ø	σ	Q-typ
1	**7,1**	**1,8**	**Q51 metoda procvičování vědomostí, kdy žák pracuje samostatně**
2	**7,0**	**2,5**	**Q53 metoda samostatné práce**
3	**6,9**	**1,9**	**Q35 diskuze (rozhovor učitele, žáků a žáků navzájem, za účelem obhájení názoru)**
4	**6,9**	**2,2**	**Q55 frontální vyučování**
5	**6,7**	**1,7**	**Q31 motivační vyprávění**
6	**6,6**	**2,2**	**Q34 dialog (komunikace učitele, žáků a žáků navzájem)**

Tabulka 4. Pořadí preference Q-typů dle průměrných hodnot v clusteru Z

Následující tabulka je porovnáním všech skupin v zařazování projektového vyučování do školní výuky (tab. 5).

Q-typ	pořadí v clusteru I	pořadí v clusteru II	Ø Q-typu v clusteru I	Ø Q-typů v clusteru II	Ø I – Ø II	p
Q 9	**37.**	**3.**	**4,5**	**7,6**	**-3,1**	**0,01**
Q 8	**40.**	**12.**	**4,4**	**6,3**	**-1,9**	**0,01**
Q 7	**31.**	**7.**	**5**	**7**	**-2**	**0,01**
Q 6	**34.**	**41.**	**4,6**	**4,3**	**0,3**	**-**
Q 5	**14.**	**38.**	**6,1**	**4,5**	**1,6**	**-**
Q 4	**20.**	**58.**	**5,6**	**2,5**	**3,1**	**0,05**
Q-typ	pořadí v clusteru I	pořadí v clusteru III	Ø Q-typu v clusteru I	Ø Q-typů v clusteru III	Ø I – Ø III	p
Q 9	**37.**	**46.**	**4,5**	**4,1**	**0,4**	**-**
Q 8	**40.**	**52.**	**4,4**	**3,7**	**0,7**	**-**
Q 7	**31.**	**33.**	**5**	**4,6**	**0,4**	**-**
Q 6	**34.**	**45.**	**4,6**	**4,2**	**0,4**	**-**
Q 5	**14.**	**51.**	**6,1**	**3,7**	**2,4**	**0,01**
Q 4	**20.**	**30.**	**5,6**	**5**	**0,6**	**-**
Q-typ	pořadí v clusteru II	pořadí v clusteru III	Ø Q-typu v clusteru II	Ø Q-typů v clusteru III	Ø II – Ø III	p
Q 9	**3.**	**46.**	**7,6**	**4,1**	**3,5**	**0,01**
Q 8	**12.**	**52.**	**6,3**	**3,7**	**2,6**	**0,05**
Q 7	**7.**	**33.**	**7**	**4,6**	**2,4**	**0,01**
Q 6	**41.**	**45.**	**4,3**	**4,2**	**0,1**	**-**
Q 5	**38.**	**51.**	**4,5**	**3,7**	**0,8**	**-**
Q 4	**58.**	**30.**	**2,5**	**5**	**2,5**	**-**

Tabulka 5. Porovnání rozdílů v hodnocení projektového vyučování mezi skupinami

Q4 projekt, kdy učitel navrhuje celkový postup řešení i jednotlivé jeho kroky
Q5 projekt, kdy učitel navrhuje celkový postup řešení a dílčí kroky po instruktáži řeší žáci
Q6 projekt, kdy učitel navrhuje celkový postup řešení a dílčí kroky (bez instruktáže) řeší žáci
Q7 projekt, kdy žáci navrhují celkový postup řešení a dílčí kroky instruuje učitel
Q8 projekt, kdy žáci navrhují celkový postup řešení a s pomocí učitele řeší dílčí kroky
Q9 projekt, kdy žáci navrhují celkový postup řešení a dílčí kroky řeší bez pomoci učitele

ZÁVĚR

Vzhledem k faktu, že volba vyučovací strategie představuje specifické modelové situace, které mohou být žáky často vnímány jako nezvládnutelné, tak řízením učitele bude žák veden k překonávání obav z neprovedení a nezvládnutí, a tím k postupnému ověřování svých možností a kompetentností. Mimo jiné působí příznivě i motivace k využití a rozvoji žákovských potencionalit, ke zvládání požadavků a následnému růstu seberegulace. Tím je možno zajistit rozvíjení vzájemné důvěry učitele a žáků, stejně jako komunikace s ostatními při modelových situacích, jejichž řešení vyžaduje vzájemnou spolupráci a interakci.
V dnešní době mají učitelé na výběr z mnoha vyučovacích metod a organizačních forem. Přesto podle výsledků můžeme říct, že učitelé stále preferují klasické (tradiční)

výukové metody, mezi které patří metody slovní, názorně demonstrační a dovednostně praktické. Učitele považují za efektivní inovativní formy vyučování (např.: skupinová výuka, individuální výuka a exkurze), ale nepohrdnou ani formou samostatné práce.
Došli jsme k závěru, že existují určité rozdíly mezi učiteli v oblasti preference metody a forem výuky, ale zároveň některé rozdíly nebyly tak velké, neboť byly vyhodnoceny tři skupiny učitelů s podobnými názory.
Pro praxi je nutné si uvědomit rozdíly mezi učiteli a snažit se o smazání těchto rozdílů. K tomu nám může pomoci v současné době připravovaný kariérní řád.

SEZNAM LITERATURY

- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu.* Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JANOVEC, J., HEŘMANOVÁ, V. Rozvíjení kompetencí učitelů primárního vzdělávání v oblasti Člověk a svět práce se zaměřením na psychomotorické dovednosti žáků. In: *Technológie vzdelávania v príprave učiteľov prírodovedných a technických predmetov.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2011, s. 156-160. ISBN 978-80-555-0438-4.
- KERLINGER, F. *Základy výzkumu chování.* Praha : Academia, 1973.

KONTAKTNÍ ADRESA

Petra Perlová, Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, P.Perlova@seznam.cz